heiten u. d. Heilungsmittel wollen kennen lernen (Hupel'i poolt eestik. tõlkes »Arsti ramat . . .«, *ibid.*, 1771), Der praktische Landarzt (1773) j. t.

Brennsohn, Ärzte Livl.; Recke-Napiersky IV, Beise II; Eesti Arst 1926, nr. 11 (H. Normann); Gadebusch, L. B. III, lk. 299–304; Verh. GEG XXI, lk. 97; SB GEG 1884, lk. 70–99 (L. Stieda). *H. N.; T.*

WILHELM, Moodena (hiljemini Sabiina) piisk., pärit Piemondist või Savoiast või nende alade ümbruskonnast, sünni-a. teadmata; kuulus mõne teate järgi kartuuslaste ordusse, kuid oli sõbralikus vahekorras ka dominiiklastega. Ta sai a. 1220 paavst Honorius III asekantsleriks, mis ametiga tol ajal olevat seotud olnud hoolekanne paavsti raamatukogu eest, ja a. 1222 Moodena piiskopiks. A. 1224 saatis Riia piisk. Albert (vt.) Läti Henriku kroonika (XXIX, 2) teatel oma preestri Mauritius'e Rooma paavstilt Liivimaale legaati paluma. Selle palve täitmiseks läks W. dets. lõpul 1224 antud paavsti volituse põhjal 1225. a. Liivimaale uuesti asutatud kiriku elu ja olukorda jälgima ja korraldama, tarviduse järgi uusi piiskoppe ametisse pühitsema ja lahkhelisid lahendama. Ta oli paavsti poolt nimetatud legaadiks Liivimaal, Preisis, Eesti-, Semgalli-, Kura-, Virumaal jne. Esijoones tahtis W. ise maa päriselanikkudega ligemalt kokku puutuda. Juba Riias kutsus ta tihti kokku liivlasi j. t., kuulutas neile ristiusku ja jagas patukustutust. Samal otstarbel võttis ta Riiast aa. 1225—26 kolmel korral pikemaid teekondi ette. Juba esimesel teekonnal tuli ta peale liivlaste ja lätlaste ka eestlaste juurde Otepääle, Sakalasse Virtsjärve juurde ja Viljandisse. Ta pidas rahvale missasid, jutlustas ja õpetas inimesi (muidugi tõlgi kaudu), manitses sakslasi, eriti ordumehi, et need liialt ei koormaks noorristituid, ja eestlasi, et need ei taganeks usust ega maksvast kirikukorrast, ja et mõlemad pooled teineteisega rahus elaksid. Viljandis võttis ta omavahel tülis olevate taanlaste ja rannikueestlaste (Läänemaalt) saadikud vastu; eestlaste saadikud palusid abi ja kaitset nii taanlaste kui saarlaste vastu. Riias tulid W.-i juurde sakslaste, liivlaste ja lätlaste saadikud, kellede tüliasju ta lahendas. Siin esinesid talle ka Tallinna taanlaste ja isegi Novgorodi saadikud, viimased palvega, et W. kinnitaks nende rahulepingu sakslastega; ilmusid Gerzike vürst Vsevolod, saarlaste ja jällegi Läänemaa randlaste saadikud, kes viimased lubasid preestrid ja ristiusu vastu võtta, kui nad kaitset saavad taanlaste ja osalt ka saarlaste vastu. Ka tuli W.-il lahendada tülisid, mis olid tekkinud Riia piisk. ja ordu, Lihula piisk. ja ordu, Riia piisk. ja Riia linna ning viimase ja Semgalli piisk. Lambertuse vahel. — Selle järel, kui W. oma teisel teekonnal oli liivlasi ja lätlasi külastanud, jõudis ta kolmandal teekonnal 1226. a. talvel Sakala kaudu Järva- ja Virumaale ning Tallinna. Kuni taanlaste, sakslaste ja eestlaste vaheliste tülide otsustamiseni paavsti poolt võttis legaat siin Viru- ja Järvamaa ning Rotaalia paavsti otsese valitsuse alla, seades ametisse päriselanikest vanemad ja kohtunikud, kuna ta ajutiseks asevalitsejaks jättis oma abilise mag. Johannese. Neil alustel tegi ta Tarvaupes rahu taanlaste, sakslaste ja eestlaste vahel. S. a. paastuajal (3. III ja 19. IV vahel) pidas ta Riias Maarjakirikus piduliku kirikukoosoleku, millel viibisid piiskopid ja muud vaimulikud, ordurüütlid, tähtsamad vasallid ning Riia kodanikud ja kus W. meelde tuletas mõningaid jõusolevaid Innocentius III-da kirikukorraldusi ja maksma pani tarvilised uued korraldused. Selle järel määras ta veel kindlaks Riia linna piirid, lahendas tüli vaimulikkude ja ordu vahel vallutatava maa-ala jaotusviisi pärast, jagas rohket patukustutust ja lahkus siis Riiast, viibides teel mõnd aega Väinasuus (Dünamündes). Rannal nägi ta Rootsist sõjasaagiga ja vangistatud naistega tagasi pöörduvaid saarlasi ja avaldas seetõttu Ojamaal üleskutse ristiretkele saarlaste vastu, kuid ainult saksa kaupmehed reageerisid sellele kutsele, mitte aga ojamaalased ega taanlased. W. saatis sakslasi appi asevalitseja Johannesele Virumaale taanlaste ja saarlaste vastu. A. 1227 oli W. jälle Moodenas. Üldiselt võib arvata, et W. Liivimaal püüdis lepitada pärismaalasi võõra usu ja valitsusega, kõrvaldada lahkhelisid ristiusuliste vahel ning taanlasi ja sakslasi omavahel hoida tasakaalus, silmas pidades eeskätt ühes kiriku huvidega ka paavsti ülemvõimu kindlustamist. Ka pärismaalaste õigustele antud raames juhtis ta oma tähelepanu. Niipalju kui võib otsustada, jättis ta eestlasisse hea mulje võrdlemisi teiste võimumeestega. — Enne 1230. a. on W. nähtavasti käinud Preisis; sealt tagasitulekul vangistati ta a. 1230 Aacheni keisrisõbralikkude kodanikkude poolt, kuid vabanes peatselt, jõudis Moodenasse ja viibis s. a. aug. rahusõlmimisel paavsti ja keiser Friedrich II vahel. A. 1233 loobus ta Moodena piiskopkonnast ja määrati järgm. a. paavsti poolt täisõiguslikuks legaadiks Preisimaale, Ojamaale, Liivi-, Viru-, Eesti-, Semgalli-, Kuramaale jne. Hiljemalt 1236. a.-st alates täitis ta ühtlasi apostliku põnitentsiaari kohuseid. A. 1234 oli ta Riias, 1235 Väina-